

Jacek Wojnicki

Alternacja władzy w państwach Europy Środkowo-Wschodniej po 1990 roku

Studia Politicae Universitatis Silesiensis 7, 115-133

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jacek Wojnicki

Alternacja władzy w państwach Europy Środkowo-Wschodniej po 1990 roku

Abstract: The change of power in East-Central Europe after 1990

The first free parliamentary election in East-Central Europe held in 1990, was generally a plebiscite of sort on the communist past (except Bulgaria and Romania). The election was the main element of transformations from the communist states to democracy. From 1990 to 2010 in East-Central Europe held 36 parliamentary election (including 8 ahead of time). The results of elections are mostly change of power. The party systems are generally fragile and variable (except Czech and Hungary). They are still developing, though they have reached different stages of development. The historical development of various party system in region in the inter-war period and in communist regimes was also rather different.

Key words: free parliamentary election, transformation, communist states, democracy

Rok 1990 przyniósł wielopartyjne wybory w państwach Europy Środkowo-Wschodniej¹. Podkreślić należy, iż były to — z reguły — pierwsze pluralistyczne głosowania w tej części Europy od zakończenia II wojny światowej². Wybory stanowiły ważny element procesu transformacji ustro-

¹ Stanisław Gebethner wskazuje na cztery podstawowe funkcje wyborów parlamentarnych: 1) nadanie rządzącym legitymacji do sprawowania władzy; 2) wyrażenie woli wyborców; 3) odtworzenie najpełniejszego obrazu zróżnicowania opinii publicznej reprezentowanej w parlamencie; 4) wyłonienie stabilnej większości rządowej. Zob. S. Gebethner: *Wybory jako demokratyczny sposób kreowania organów władzy publicznej*. W: *Ustrój i struktura aparatu państwowego i samorządu terytorialnego*. Red. W. Skrzydło. Warszawa 1997, s. 37.

² Za wolne i demokratyczne wybory można uznać także wybory parlamentarne przeprowadzone na Węgrzech w listopadzie 1945 r. oraz w Czechosłowacji w maju 1946 r.

jowej w państwach odchodzących od niedemokratycznych systemów politycznych oraz deklarujących wprowadzenie instytucji demokratycznych. Przedmiotem mojego zainteresowania będzie 6 państw postkomunistycznych: Bułgaria, Czechy, Rumunia, Słowenia, Słowacja oraz Węgry. Państwa wspomniane łączą powojenne (po 1945 roku) doświadczenia kształtowania systemu socjalistycznego (zróżnicowanego jednakże co do formy). Przełom lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX wieku przyniósł załamanie się instytucji socjalistycznego państwa. Sam proces przemian systemowych przebiegał wedle różnych scenariuszy; gwałtowny w Rumunii, aksamitny w Czechosłowacji czy negocjowany w przypadku Węgier. Decydowało o tym kilka przesłanek: posiadanie tradycji funkcjonowania instytucji demokratycznych, tradycja własnej państwowości (*casus* Słowacji czy Słowenii), stopień rozwoju społeczno-gospodarczego, bliskość relacji z Zachodem³.

Alternacja władzy dokonująca się przez wybory parlamentarne (lub prezydenckie) stanowi istotny czynnik krystalizacji instytucji demokratycznych. Generalnie, polega to na fakcie, iż siły opozycyjne mają szansę przejścia władzy państwowej, przeprowadzając wybory powszechne. W przypadku państw postkomunistycznych z omawianego regionu nie wszystkie elekcje mogły być uznane za wolne i demokratyczne, mimo że wszystkie były wielopartyjne⁴. Od 1990 roku w omawianych państwach odbyło się 36 elekcji parlamentarnych. Spośród tych wyborów 8 odbyło się przed upływem pełnej, konstytucyjnej kadencji. Można wymienić trzy przesłanki przedterminowych elekcji: po pierwsze uchwalenie nowej konstytucji i wprowadzenie nowych instytucji politycznych (Bułgaria w 1991 r., Rumunia w 1992 r. czy Słowenia w 1992 r.). Po drugie: kryzys polityczny, który próbowano zażegnać przez odwołanie się do woli wyborców (Czechy w 1998 r., Słowacja w 1994 r. oraz 2006 r., Bułgaria w 1994 r. oraz w 1997 r. czy Słowenia w 2000 r.). Trzecia przesłanka wystąpiła natomiast w Czechosłowacji w 1990 roku. Zdecydowano wówczas, iż pierwsza kadencja demokratycznie wybranych parlamentów (Zgromadzenia Federalnego, Czeskiej Rady Narodowej oraz Słowackiej Rady Narodowej) będzie dwuletnia. Okres ten przeznaczono na kształtowa-

³ Zob. J. Wojnicki: *Trudna droga do demokracji*. Warszawa 2002; A. Burakowski, A. Gubrynowicz, P. Dukielski: *89. Jesień Narodów*. Warszawa 2009; V. Sebestyen: *Rewolucja 1989*. Przeł. B. Długajczyk. Wrocław 2009.

⁴ Adam Jamróz podkreśla, że użycie terminu „wolne” w odniesieniu do wyborów dobrze oddaje istotę problemu. Należy bowiem wskazać, iż w odniesieniu do wszelkich stadiów i aspektów wyborów chodzi o swobodną, wolną konkurencję (wolność kandydowania, wolne warunki wyborów — powszechność, równość, swoboda wyborów, wolność głosowania — agitacji, zagwarantowanie tajności głosowania). Wydaje się, że w państwach bałkańskich w roku 1990 (z wyjątkiem Słowenii) nie dopełniono wszelkich wymogów wolnych wyborów. Zob. A. Jamróz: *Demokracja współczesna — wprowadzenie*. Białystok 1993, s. 33.

nie się pluralistycznej sceny politycznej oraz zbieranie doświadczeń w funkcjonowaniu instytucji demokratycznych.

Pierwsza alternacja władzy w **Bułgarii** nastąpiła jesienią 1991 roku. Prezydent Żelju Żelew rozpiął nowe wybory do Zgromadzenia Narodowego na dzień 13 października 1991 roku. Rywalizowało w nich 38 partii i ugrupowań politycznych. Najwięcej mandatów zdobyła Unia Sił Demokratycznych (SDS-Ruch) — 110 miejsc w 240-osobowym parlamencie. 4-procentowy próg wyborczy przekroczyły jeszcze 2 ugrupowania — koalicja skupiona wokół BSP (106 mandatów) oraz turecki Ruch na rzecz Praw i Swobód (24 mandaty). Rząd koalicyjny utworzyły 2 ugrupowania — SDS oraz ugrupowanie tureckiej mniejszości. Na jego czele stanął Filip Dimitrow (8 listopada 1991 r.). Gabinet centroprawicowy miał ograniczone pole manewru, podstawowym jego celem była realizacja programu naprawczego w gospodarce, zalecanego przez Międzynarodowy Fundusz Walutowy oraz Bank Światowy⁵.

Do drugiej alternacji władzy doszło w wyniku wyborów do Zgromadzenia Narodowego zarządzonych na dzień 18 grudnia 1994 roku. W przedterminowych wyborach uczestniczyło 11 koalicji oraz 37 ugrupowań reprezentujących 107 organizacji politycznych. Demokraci przystąpili do elekcji osłabieni, mimo bowiem podpisania przez 17 ugrupowań nowego porozumienia wyborczego (6 września 1994 r.), poza koalicją demokratyczną znalazła się Partia Demokratyczna Stefana Sawowa oraz kilku znanych działaczy SDS — Iwan Kurtew, Christo Biserow i Konstantin Todorow. Porozumienie przedwyborcze podpisały także partie lewicowe — socjaliści, Bułgarski Ludowy Związek Chłopski oraz Klub Polityczny „Ekogłasnost”. Koalicja skupiona wokół BSP wybrała na hasło wyborcze: „Powstrzymajmy burzenie, odbudujmy Bułgarię”. Pewnym zaskoczeniem było przystąpienie do postkomunistycznej koalicji Klubu Politycznego „Ekogłasnost” wywodzącego się z opozycji antykomunistycznej⁶. Także inne ugrupowania zaczęły tworzyć szersze koalicje polityczne z myślą o przedterminowych wyborach. 26 września 1994 roku powstała koalicja Demokratyczna Alternatywa na rzecz Republiki (DAR) utworzona ze Zjednoczenia Obywatelskiego na rzecz Republiki (GOR) oraz Nowego Związku na rzecz Demokracji (NSD). Porozumienie koalicyjne Związek Ludowy zawarto pomiędzy BZNS kierowanym przez Anastasiję Mozer oraz Partią Demokratyczną Stefana Sawowa. Z kolei Bułgarska Partia Liberalów, Ojczyzniana Partia Pracy i kilka pomniejszych ugrupowań utworzyło Związek Patriotyczny⁷.

⁵ Zob. A. Koseski, M. Willaume: *Nowe kraje Unii Europejskiej: Bułgaria, Rumunia*. Warszawa 2007, s. 48.

⁶ Zob. J. Jackowicz: *Bułgaria*. „Europa Środkowo-Wschodnia. 1994—1995” 1997, R. 4—5, s. 65.

⁷ Zob. *ibidem*.

Podziały frakcyjne oraz rozczarowanie rządami demokratów z SDS przesądziły o porażce wyborczej tego ugrupowania. Zdecydowane zwycięstwo w wyborach przedterminowych odniosła natomiast postkomunistyczna BSP. Socjaliści zdobyli 125 mandatów (ok. 43,5% uzyskanych głosów i bezwzględną większość mandatów w 240-osobowym parlamencie). Demokraci z SDS uzyskali 69 mandatów (24,23% uzyskanych głosów), a Związek Ludowy — 18 mandatów (ok. 6,5%). Na turecki Ruch na rzecz Praw i Swobód (DPS) oddano 5,44% głosów (co stanowiło 15 mandatów). Pewnym zaskoczeniem było uzyskanie miejsc w Zgromadzeniu Narodowym przez Bułgarski Blok Biznesu (13 mandatów — 4,72% głosów)⁸. Jak komentował bułgarski politolog Iwan Krystew: „W zwycięstwie BSP sporą zasługę ma oczywiście Unia Sił Demokratycznych. Główna wina Unii, a właściwie jej liderów z Filipem Dymitrowem na czele, polegała na całkowicie błędnej strategii. Od zwycięstwa wyborczego w 1991 roku Unia bardzo się radykalizowała, stała się skrajnie antykomunistyczna, przyjęła też wrogą postawę wobec wszystkich innych ugrupowań. Więcej, zaczęła eliminować ze swych szeregów ludzi i całe ugrupowania, które nie chciały całkowicie się podporządkować decyzjom władz koalicji”⁹.

Nowy rząd sformował lider postkomunistycznej BSP Żan Widenow. Opozycja demokratyczna torpedowała prace rządu, a wspierał ją prezydent Żelju Zelew, były opozycjonista, socjolog, autor skonfiskowanego opracowania *Faszyzm*, w którym dokonał analizy systemu komunistycznego. Rządowi Żana Widenowa zarzucano powolną prywatyzację i reprivatyzację, proces rekommunikacji w administracji oraz w gospodarce. Opozycja zaskarżyła do Sądu Konstytucyjnego ustawę o obrocie ziemią. Poparcie społeczne pozwoliło jednak wygrać Koalicji Demokratycznej Lewicy (złożonej z socjalistów, BZNS im. Aleksandra Stambolijskiego i „Ekogłasności”) wybory samorządowe w lipcu 1995 roku. Należy jednak dodać, iż Unia Sił Demokratycznych zwyciężyła w największych miastach: Sofii, Płowdiwie, Warnie, Starej Zagorze i Gambrowie. Rząd socjalistów nie był w stanie opanować nasilającego się kryzysu gospodarczego i społecznego. Korupcja, fatalny system podatkowy i porachunki mafijne spowodowały utratę przez BSP poparcia wyborców¹⁰. Wielkie straty przyniosło także Bułgarii międzynarodowe embargo na Serbię — najbliższe dla Bułgarii wyjście na Zachód. W rezultacie wybuchła ogrom-

⁸ Zob. E. Pioskownik: *Bułgaria*. W: *Partie i systemy partyjne państw Europy Środkowej i Wschodniej*. Red. M. Migalski: Sosnowiec 2005, s. 173; B. Szmulik, M. Żmigrodzki: *System polityczny Bułgarii*. W: *Systemy polityczne państw Europy Środkowej i Wschodniej*. Red. W. Sokół, M. Żmigrodzki. Lublin 2005, s. 174.

⁹ Zob. *Bułgaria w rękach komunistów*. Wywiad znanego bułgarskiego politologa Iwana Krystewa. „Gazeta Wyborcza” z 23 grudnia 1994.

¹⁰ Zob. A. Koseski: *Bułgaria*. W: A. Koseski, M. Willaume: *Nowe kraje Unii Europejskiej...*, s. 48.

na inflacja połączona z galopującym wzrostem cen. Czary goryczy dopełnił brak podstawowego artykułu żywnościowego — chleba, w państwie, które jeszcze w nieodległej przeszłości produkowało dwa razy więcej pszenicy, niż wynosiły jego potrzeby¹¹.

Sytuację polityczną w Bułgarii zmieniły wybory prezydenckie przeprowadzone w dwóch turach w listopadzie 1996 roku¹². Zwycięstwo w drugiej turze odniósł kandydat Unii Sił Demokratycznych Petyr Stojanow, na którego oddało głos 59,9% wyborców. Kandydat socjalistów uzyskał około 40,1% głosów. To zwycięstwo opozycja uznała za podstawę do walki o odsunięcie rządu socjalistów od władzy i podnosiła żądania przeprowadzenia przedterminowych wyborów. Już 3 stycznia 1997 roku SDS zgłosiła w parlamencie deklarację w sprawie konieczności przeprowadzenia przedterminowych wyborów. Jednocześnie zaczęto organizować wiece i manifestacje pod wspólnym hasłem „Ratujmy Bułgarię”. Poparli ją ustępujący prezydent Żelju Żelew oraz jego następca Petyr Stojanow¹³.

Demokratyczna lewica próbowała zachować władzę. W tym celu po dymisji rządu Ż. Widenowa misję sformowania nowego gabinetu zamierzała powierzyć szefowi dyplomacji Nikołajowi Dobrewowi. W tej sytuacji ugrupowania opozycyjne postanowiły zbojkotować posiedzenie Zgromadzenia Narodowego. Ustępujący szef państwa zapowiedział, że nie desygnuje socjaliści na stanowisko szefa rządu. Apogeum antyrządowych manifestacji przypadło na weekend 10—11 stycznia 1997 roku, gdy manifestanci dostali się do gmachu parlamentu, naruszając jego nietykalność. Władze użyły sił porządkowych, w wyniku walk rany odniosło ponad 150 demonstrantów. Bułgarscy socjaliści zaproponowali ustępstwa, ale nadal nie chcieli oddać władzy. Proponowali przeprowadzenie przedterminowych wyborów do końca 1997 roku (kadencja mijała w grudniu 1998 r.) oraz utworzenie rządu ekspertów z mandatu socjalistów. Nowy prezydent Petyr Stojanow wystosował apel do deputowanych BSP, w którym zaproponował powołanie rządu tymczasowego oraz szybkie rozwiązanie parlamentu. Początkowo socjaliści odrzucili wspomniany apel, ale desygnowany Nikołaj Dobrew nie sformował swojego gabinetu. Decydujące dla rozwiązania nabrzmiałego kryzysu społeczno-politycznego okazały się obrady w dniu 4 lutego 1997 roku Rady ds. Bezpieczeństwa Narodowego przy prezydencie. Wszystkie ugrupowania parlamentarne zadeklarowały rezygnację z tworzenia rządu w obecnej kadencji Zgromadzenia Narodowego, co oznaczało zgodę na wybory przedterminowe. 11 lutego 1997 roku ugrupowania parlamentarne podpisały wspólną deklarację o zasadach wyjścia z kryzysu. Następnego dnia prezydent powołał rząd prowizoryczny

¹¹ Zob. Z. Klejn: *Bułgaria. Szkice z dziejów najnowszych*. Pułtusk 2005, s. 215.

¹² Zob. J. Giziński: *W prawo zwrot*. „Wprost” 1996, nr 44.

¹³ Zob. M. Tanty: *Balkany w XX wieku. Dzieje polityczne*. Warszawa 2003, s. 336.

na czele z burmistrzem Sofii Stefanem Sofijańskim oraz rozpiął wybory do Zgromadzenia Narodowego na 19 kwietnia 1997 roku¹⁴.

Wybory skonsolidowały prawą i lewą stronę sceny politycznej. W marcu 1997 roku utworzono koalicję centroprawicową skupioną wokół Unii Sił Demokratycznych — Zjednoczone Siły Demokratyczne (ODS). Socjaliści natomiast z drobniejszymi ugrupowaniami lewicowymi powołali koalicję — Demokratyczna Lewica (DL). Wybory zakończyły się sukcesem ODS, na którą głos oddało 52,23% wyborców. DL otrzymała poparcie 22,17% wyborców, natomiast na trzecim miejscu ulokowała się koalicja Zjednoczenie dla Narodowego Ocalenia (ONS) skupiona wokół tureckiego Ruchu na rzecz Praw i Swobód — 7,5% głosów. Kolejne miejsca uzyskali kandydaci Eurolewicy — socjaldemokratycznie zorientowani secesjoniści z BSP skupieni wokół Aleksandra Tomowa oraz Bułgarski Blok Biznesu — 4,95% głosów. Podział mandatów przedstawiał się w sposób następujący: ODS — 136; DL — 57; ONS — 20; Eurolewica — 14, natomiast BBB — 13 mandatów¹⁵. Nowy gabinet sformował lider Unii Sił Demokratycznych Iwan Kostow, nazywany „bułgarskim Balcerowiczem”. Rząd (jako pierwszy w dziejach Bułgarii po 1990 r.) przetrwał pełną kadencję do następnych wyborów parlamentarnych w czerwcu 2001 roku.

Do kolejnej alternacji władzy doszło w lipcu 2001 roku. Wybory parlamentarne wygrało nowe ugrupowanie polityczne — Nowy Ruch Symeon II (NDSV), uzyskując ponad 42% poparcia oraz 120 mandatów. Dotychczas rządzący demokraci z SDS uzyskali 51 mandatów, a koalicja skupiona wokół socjalistów z BSP — 48 mandatów. Do parlamentu tradycyjnie weszli także deputowani z tureckiego DPS — 21 miejsc¹⁶. Nowe ugrupowanie utworzone z połączenia koalicji dwóch niewielkich partii monarchicznych skupione było wokół popularności i legendy ostatniego cara Bułgarii — Symeona II pozbawionego tronu w 1946 roku. Ruch powstał w opozycji do zastanego systemu partyjnego zdominowanego przez dwa bloki: czerwonych z BSP oraz niebieskich z SDS. Nowa formacja ogarnęła sporo ludzi młodych, wśród których wyróżniali się ekonomiści pracujący w anglosaskich instytucjach finansowych. Nowy gabinet utworzył były car Symeon, który złożył jednocześnie przysięgę na wierność republice, zrzekając się tym samym pretensji do tronu¹⁷.

Wybory w czerwcu 2005 roku zakończyły się sukcesem BSP (ok. 34% — 82 mandaty), którzy wyprzedzili NDSV (ok. 22% — 52 mandaty). Koa-

¹⁴ Zob. J. Jackowicz: *Bułgaria...*, s. 40 i n.

¹⁵ Zob. E. Pioskowik: *Bułgaria...*, s. 173; B. Szmulik, M. Żmigrodzki: *System polityczny...*, s. 174.

¹⁶ Zob. J. Jackowicz: *Ewolucja systemu politycznego w Bułgarii*. W: *Przeobrażenia systemowe w państwach Europy środkowej. Stan aktualny i perspektywy*. Red. Z. Trejnis. Siedlce 2004, s. 121.

¹⁷ Zob. Z. Klejn: *Bułgaria. Szkice...*, s. 222 i n.

licję rządową utworzyły wspomniane dwa ugrupowania oraz turecki DPS. Na czele rządu stanął lider socjalistów Sergej Staniszew¹⁸. Dotychczasowa koalicja rządowa została w praktyce poszerzona o socjalistów, którzy stali się tym samym największym ugrupowaniem koalicyjnym.

Do kolejnej alternacji władzy doszło latem 2009 roku. Elekcja ta po raz wtóry ster rządów powierzyła nowemu ugrupowaniu politycznemu — Obywatele na rzecz Demokratycznego Rozwoju Bułgarii (GERB) założonemu przez dotychczasowego mera Sofii — Bojko Borisowa (ok. 39,7% — 116 mandatów). Wybory ukazały silne zapotrzebowanie na radykalną zmianę stylu rządzenia oraz duży stopień braku zaufania do dotychczasowych elit politycznych. Rządzące do tej pory ugrupowania — BSP oraz NDSV — zanotowały klęskę wyborczą. Socjaliści utracili połowę mandatów (z 82 do 40), a ugrupowanie ostatniego cara nie weszło do parlamentu. Słaby wynik zanotowali także demokraci z SDS — niecałe 7% poparcia (oraz 15 mandatów). GERB utworzony pod koniec 2006 roku ma dość ogólnikowy i populistyczny program. Deklaruje potrzebę zdecydowanej walki z korupcją oraz przestępczością, natomiast w sferze gospodarczej deklaruje liberalne podejście, z założeniem ograniczenia roli państwa w gospodarce¹⁹.

Pierwsza alternacja władzy miała miejsce w **Czechach** w czerwcu 1998 roku. Od elekcji parlamentarnej w czerwcu 1992 roku władzę sprawowała konserwatywno-liberalna koalicja rządowa wspierająca rząd Vaclava Klause. Wybory do Izby Poselskiej w czerwcu 1996 roku zasadniczo nie zmieniły poparcia dla rządzących ugrupowań, utraciły one jednakże większość w parlamencie (kontrolując zaledwie 99 mandatów na 200). Znaczny przyrost poparcia zanotowali natomiast socjaldemokraci z CSSD (z ok. 6% do 26%). Dlatego konieczne stało się pozyskanie socjaldemokratów do tolerowania funkcjonowania mniejszościowego, drugiego gabinetu V. Klause²⁰.

Na przełomie listopada i grudnia 1997 roku podał się do dymisji centroprawicowy gabinet Vaclava Klause tworzony przez ODS, ODA oraz KDU—ČSL. Pierwszym znakiem politycznego przesilenia była rezygnacja Jozefa Zieleńca ze wszystkich funkcji państwowych i partyjnych. Jako powód swojej dymisji polityk wymieniał enigmatycznie decyzję kierownictwa ODS w sprawie finansowania partii. Chodziło o dwie kwoty (po 3,75 mln koron) przekazane na konto ODS przez sponsorów z Węgier i Madagaskaru, na które ugrupowanie nie posiadało dokumentacji. Pod presją mediów ustalono,

¹⁸ Zob. A. Burakowski: *Bułgaria*. „Europa Środkowo-Wschodnia 2005” 2008, R. 15, s. 72.

¹⁹ Zob. T. Dąbrowski: *Wyborcze zwycięstwo centroprawicy w Bułgarii*. „BEST-OSW” 2009, nr 25.

²⁰ Zob. W. Sokół: *System polityczny Czech*. W: *Systemy polityczne...*, (Red. W.S., M.Ż.), s. 236 i n.; M. Migalski: *Czechy*. W: *Partie i systemy partyjne...*, (Red. M.M.), s. 14 i n.

iż rzeczywistym darczyńcą jest przedsiębiorca, który brał udział w prywatyzacji jednej z największych hut w Republice. Pod koniec listopada wewnątrzpartyjna opozycja w ramach ODS zażądała podania się do dymisji Vaclava Klause z urzędu premiera i z funkcji lidera ugrupowania. Następnego dnia liderzy koalicyjnych ugrupowań poinformowali o dymisji swoich przedstawicieli w gabinecie V. Klause²¹.

Sytuacja polityczna po dymisji rządu V. Klause nie pozwoliła na utworzenie nowej koalicji, która posiadałaby większość w parlamencie. W tej sytuacji 17 grudnia 1997 roku prezydent Vaclav Havel desygnował na szefa rządu bezpartyjnego prezesa Banku Narodowego Josefa Tošovský'ego. Nowy rząd został zatwierdzony przez Izbę Poselską 28 stycznia 1998 roku dzięki wsparciu deputowanych z socjaldemokracji, ODA oraz KDU—ČSL, a także deputowanych z ODS, którzy odeszli po skandalu korupcyjnym²². Izba Poselska — w celu wyjścia z głębokiego kryzysu społeczno-politycznego uchwaliła ustawę konstytucyjną o przedterminowych wyborach parlamentarnych w czerwcu 1998 roku.

W głosowaniu nad wotum zaufania dla nowego rządu pojawił się nowy podmiot polityczny — Unia Wolności (US). 13—14 grudnia 1997 roku odbywał się kongres Obywatelskiej Partii Demokratycznej, na którym doszło do decydującego starcia między zwolennikami a oponentami szefa partii Vaclava Klause. Do najbardziej zagorzałych przeciwników dotychczasowego lidera należeli: Ivan Pilip, Jan Ruml oraz Josef Zíeleniec. Zarzucali oni liderowi niewyjaśnienie afer korupcyjnych, fatalny styl rządzenia, autorytarny sposób kierowania partią oraz błędy w transformacji gospodarczej Republiki. Dwie trzecie delegatów poparło jednak linię dotychczasowego kierownictwa partyjnego, co zmusiło opozycjonistów do odejścia z ODS i utworzenia nowego ugrupowania. Partia powstała 17 stycznia 1998 roku w Litomyšlu i celowo swą nazwą nawiązywała do polskiej Unii Wolności. Zresztą na kongres założycielski zaproszono: Leszka Balcerowicza, Hannę Suchocką oraz Tadeusza Mazowieckiego. Ugrupowanie miało być — w zamyśle jego twórców — prawicową alternatywną opcją dla dotychczasowych wyborców ODS²³.

Wybory do Izby Poselskiej w czerwcu 1998 roku przyniosły kilka niespodzianek. Osłabiona secesją części działaczy ODS utrzymała swoje poparcie (ok. 27,74%), natomiast dość słabo wypadła Unia Wolności (ok. 8,6%). Poparcie dla ODA oraz SPR—RSČ spadło do tego stopnia, że ugrupowania nie przekroczyły progu wyborczego. W wyborach zwyciężyła socjaldemokracja (ok. 32,31%), a KDU—ČSL (9,0%) i komuniści (11,03%) nieznacznie poprawiły swoje rezul-

²¹ Zob. D. Rožanek: *Porażka prawicy w Czechach*. „Kwartalnik Konserwatywny” 1998, nr 3 (Lato), s. 107; A. Drda: *Transformacja po czesku: błędy i drogi naprawy*. „Ad Meritum” 1998, nr 6, s. 101 i n.

²² Zob. P. Ukielski: *Czechy*. „Europa Środkowo-Wschodnia. 1997—1998” 2000, R. 7—8, s. 73 i n.

²³ Zob. M. Migalski: *Czechy...*, s. 18.

taty²⁴. W ramach systemu partyjnego zaznaczyły wówczas swoją obecność dwie duże partie polityczne: socjaldemokraci i konserwatyści V. Klause, które zdominowały proces przetargów politycznych. Oba ugrupowania podpisały „Umowę o ustabilizowaniu sytuacji politycznej w Czechach”. W konsekwencji wspomnianej umowy socjaldemokraci utworzyli nowy mniejszościowy gabinet, na czele którego stanął lider ČSSD Miloš Zeman. ODS otrzymało kilka istotnych funkcji parlamentarnych (fotel przewodniczącego Izby Poselskiej objął Vaclav Klaus). W umowie przewidywano, iż deputowani ODS nie wezmą udziału w głosowaniu nad wotum zaufania dla gabinetu M. Zemana. Oba ugrupowania stworzyły nieformalną „wielką koalicję” opartą na podziale i stabilizacji swoich wpływów politycznych²⁵. Pakt pomiędzy konserwatystami a socjaldemokratami przetrwał do kolejnych wyborów w czerwcu 2002 roku²⁶.

Wybory przeprowadzone wiosną 2006 roku przyniosły radykalne zmiany na scenie politycznej omawianych państw. W Czechach wygrała je centroprawicowa ODS (ok. 35%). Zakończyły się one jednakże wynikiem patowym, zarówno bowiem dwie partie lewicowe — socjaldemokraci oraz komuniści, jak i centroprawicowe — konserwatyści, chadecy oraz ekolodzy, uzyskały po 100 mandatów. Spowodowało to trudności w uformowaniu stabilnego gabinetu, rząd Mirka Topolanka z ODS przetrwał jedynie 38 dni, nie zyskując wotum zaufania w Izbie Poselskiej²⁷. Trwalszy okazał się drugi gabinet Mirka Topolanka funkcjonujący od lutego 2007 roku do marca 2009 roku. W jego skład weszli przedstawiciele: ODS — 10 tek, KDU — ČSL — 5 tek oraz Zieloni — 4 teki. Tak uformowany rząd koalicyjny uzyskał wotum zaufania w Izbie Poselskiej²⁸.

Do pierwszej alternacji władzy w **Rumunii** doszło dopiero jesienią 1996 roku. Zwycięstwo odniosła wówczas szeroka koalicja ugrupowań demokratycznych — Konwencja Demokratyczna Rumunii (CDR), uzyskując ponad 30% głosów oraz 122 mandaty w Izbie Deputowanych oraz 53 w Senacie. Jej główny rywal — dotychczas rządząca Partia Demokracji Społecznej (PDSR) — uzyskał ponad 22% głosów. Ważniejszymi ugrupowaniami w parlamen-

²⁴ Zob. M. Kubát: *Wybory i systemy wyborcze w Republice Czeskiej*. W: *Republika Czeska. Dekada transformacji*. Red. B.J. Albin, W. Baluk. Wrocław 2005, s. 42.

²⁵ Zob. B. Doležal: *Mała czeska stabilizacja*. „Gazeta Wyborcza” z 31 lipca 1998 (dodatek „Gazeta Środkowoeuropejska”).

²⁶ Zob. W. Sokół: *Stabilizacja czeskiego systemu partyjnego (1990—2006)*. W: *Czechy. Polska. Ukraina. Partie i systemy partyjne. Stan i perspektywy*. Red. K. Kowalczyk, Ł. Tomczak. Toruń 2007, s. 196.

²⁷ Zob. P. Manowiecki: *Czechy socjalne czy liberalne*. „Gazeta Wyborcza” z 31 maja 2006; Idem: *Wyborczy klincz w Czechach*, „Gazeta Wyborcza” z 5 czerwca 2006; M. Ruczaj: *Czeski pat wyborczy*. „Dziennik” z 5 czerwca 2006; A. Pędziwoł: *Czeski rząd bez przyszłości*. „Dziennik” z 4 września 2006.

²⁸ Zob. E. Zieliński, J. Zieliński: *Rządy w państwach Europy*. T. 4. Warszawa 2009, s. 121.

cie były także: Unia Socjaldemokratyczna (12,9% — 53 mandaty w Izbie Deputowanych oraz 23 w Senacie) oraz Demokratyczny Związek Węgrów (UDMR) — 6,6% (25 mandatów w Izbie Deputowanych i 11 w Senacie)²⁹. Zwycięstwo „sił demokratycznych i proreformatorskich” zostało przyjęte z wielkim zadowoleniem w państwach zachodnioeuropejskich. Oczekiwano ożywionej współpracy z instytucjami europejskimi oraz aktywizacji reform społeczno-gospodarczych w kraju. Rozmowy na temat utworzenia nowego rządu trwały jednak długo i to już stanowiło zapowiedź przyszłych niesnasek w koalicji³⁰. Ostatecznie uformowano koalicję Konwencji Demokratycznej Rumunii, Unii Socjaldemokratycznej oraz UDMR. Partie koalicyjne współtworzyły trzy gabinety: Viktora Ciorbei (1996—1998), Radu Vasile (1998—1999) oraz Magura Isarescu (1999—2000)³¹.

Do kolejnej alternacji władzy doszło w listopadzie 2000 roku. W przeprowadzonych wówczas wyborach prezydenckich oraz parlamentarnych ugrupowania rządzące poniosły klęskę — CDR nie dostała się nawet do parlamentu, nie przekraczając 5-procentowego progu wyborczego. Natomiast do drugiej tury wyborów prezydenckich weszli były prezydent Ion Iliescu (1990—1996) oraz kandydat radykalnego ugrupowania narodowego — PRM Corneliu Vadim Tudor³². PDSR uzyskała 155 mandatów w Izbie Deputowanych oraz 65 w Senacie. Drugą pod względem wielkości frakcją parlamentarną utworzyła Partia Wielkiej Rumunii — 84 deputowanych oraz 37 senatorów³³. Na dalszych miejscach uplasowały się: Partia Demokratyczna, Partia Narodowo-Liberalna oraz Demokratyczny Związek Węgrów. Władzę niepodzielnie przejęła wówczas postkomunistyczna PDSR, a jej dotychczasowy lider Ion Iliescu powrócił na urząd Prezydenta. Na czele nowego mniejszościowego gabinetu stanął Adrian Năstase (grudzień 2000 r.), który jednocześnie przejął kierownictwo partii³⁴.

Do trzeciej alternacji doszło jesienią 2004 roku. W wyborach do parlamentu i prezydenckich główna rywalizacja toczyła się pomiędzy Partią Socjaldemokratyczną (powstała w czerwcu 2001 r. z przekształcenia PDSR) oraz Sojuszem Prawdy i Sprawiedliwości (koalicja Partii Demokratycznej i Partii Narodowo-Liberalnej). Kandydatem bloku lewicowego na prezy-

²⁹ Zob. W. Bryndas: *Rumunia*. W: *Partie i systemy partyjne...* (Red. W.M.), s. 144.

³⁰ Zob. V. Stanimirović: *Rumuńskie transformacje*. W: *Historia i polityka. Studia i rozprawy dedykowane prof. Adamowi Koseskiemu w 65. rocznicę urodzin*. [Red. A. Bartnicki et al.]. Pułtusk 2004, s. 680.

³¹ B. Dziemidok-Olszewska: *System polityczny Rumunii*. W: *Systemy polityczne...*, (Red. W.S., M.Ż.), s. 456.

³² Zob. V. Stanimirović: *Rumuńskie transformacje...*, s. 682.

³³ Zob. A. Sowińska-Krupka: *Rumunia*. „Europa Środkowo-Wschodnia. 2000” 2002, R. 10, s. 184.

³⁴ Zob. J. Solak: *Rumunia. Narodowe i ponadnarodowe aspekty integracji ze strukturami euroatlantyckimi*. Toruń 2004, s. 34.

denta był dotychczasowy premier Adrian Năstase, a kandydatem Sojuszu — dotychczasowy mer Bukaresztu Traian Băsescu. Kampania Sojuszu była skoncentrowana na rozwoju gospodarczym i walce z korupcją, natomiast socjaldemokraci podkreślali osiągnięcia czteroletnich rządów³⁵. W wyborach PSD uzyskała 113 mandatów w Izbie Deputowanych oraz 46 mandatów senatorskich. PNL w ramach Sojuszu Prawdy i Sprawiedliwości uzyskała 64 mandaty w Izbie Deputowanych oraz 29 w Senacie. UDMR w Izbie Deputowanych reprezentuje 22 deputowanych oraz 10 senatorów³⁶. Koalicję rządową utworzyli: Sojusz Prawdy i Sprawiedliwości, UDMR oraz Partia Humanistyczna (dotychczasowy sojusznik PSD). Na czele rządu stanął lider PNL Călin Popescu-Tăriceanu. W nowym rządzie podział tek ministerialnych przedstawiał się następująco: PNL — 10 (razem z premierem), PD — 7, UDMR — 4 oraz HPR — 3³⁷.

Od 2006 roku narastały konflikty wewnątrz koalicji rządowej o charakterze programowym i personalnym. Skutkowały one rozpadem Sojuszu oraz wnioskiem deputowanych liberalnych (popartych przez opozycyjnych socjaldemokratów) o zawieszenie w urzędzie prezydenta Traiana Băsescu. Jednakże w przeprowadzonym w dniu 19 maja 2007 roku referendum Traiana Băsescu poparło ponad 74% głosujących i prezydent powrócił do pełnienia urzędu³⁸.

Rezultaty wyborów parlamentarnych w listopadzie 2008 roku potwierdziły popularność głównych ugrupowań politycznych (PDL, PSD, PNL oraz UDMR). Rząd wielkiej koalicji utworzyły dwa najsilniejsze ugrupowania w Izbie Deputowanych oraz Senacie — PDL oraz PSD. Na czele rządu stanął lider PDL Emil Boca (22 grudnia 2008 r.). Kluczowym zadaniem gabinetu jest przeprowadzenie modernizacji państwa, w tym gruntownej reformy administracyjnej³⁹.

W przypadku **Republiki Słowacji** do pierwszej alternacji władzy doszło wiosną 1994 roku. W Słowacji od czerwca 1992 roku rząd sprawował gabinet Vladimira Mečiara sformowany na gruncie koalicji Ruchu na rzecz Demokratycznej Słowacji (HZDS) oraz Słowackiej Partii Narodowej (SNS)⁴⁰. Koalicja okazała się jednak niestabilna, w grudniu 1993 roku bowiem grupa depu-

³⁵ Zob. O. Aron: *Zmiany na scenie politycznej postkomunistycznej Rumunii*. W: *Dwie dekady zmian: Rumunia 1989—2009*. Red. K.P. Marczyk. Warszawa 2009, s. 51.

³⁶ Zob. W. Brodziński: *System konstytucyjny Rumunii*. Warszawa 2005, s. 25 i n.

³⁷ Zob. A. Burakowski: *Rumunia*. „Europa Środkowo-Wschodnia. 2004” 2007, R. 14, s. 217.

³⁸ Zob. A. Koseski, M. Willaume: *Nowe kraje Unii Europejskiej...*, s. 137.

³⁹ Zob. E. Zieliński, J. Zieliński: *Rządy w państwach Europy*. T. 4. Warszawa 2009, s. 238.

⁴⁰ Zob. *Słownik biograficzny Europy Środkowo-Wschodniej XX wieku*. Red. J. Kofman, W. Roszkowski. Warszawa 2004, s. 813.

towanych SNS odmówiła udzielenia poparcia projektowi budżetu na 1994 rok i utworzyła w ramach ugrupowania platformę opozycyjną wobec rządu Vladimira Mečiara. Kryzys parlamentarny rozpoczął się 3 lutego 1994 roku w następstwie odrzucenia propozycji rządowej ograniczenia zakresu ustawy prywatyzacyjnej. Pogłębienie kryzysu nastąpiło po sformowaniu w ramach HZDS nowej frakcji skupionej wokół szefa dyplomacji Jozefa Moravčika oraz wicepremiera Romana Kovača. Z inicjatywy prezydenta Michala Kovača 11 marca 1994 roku ugrupowania opozycyjne oraz frakcja Jozefa Moravčika przegłosowały wotum nieufności wobec rządu Vladimira Mečiara⁴¹.

16 marca 1994 roku prezydent M. Kovač zatwierdził skład nowego rządu pod kierunkiem Jozefa Moravčika⁴². Jego parlamentarną bazę stanowiła większość prawicowo-lewicowa. W jej skład wchodziły: chadecki KDH, trzy grupy secesjonistów z HZDS oraz postkomunistyczna Partia Lewicy Demokratycznej (SDL). Gabinet Jozefa Moravčika funkcjonował dzięki wsparciu partii mniejszości węgierskiej (SMK). W rządzie 6 tek ministerialnych (na ogółem 17) otrzymała SDL. Umowa koalicyjna została zawarta na 6 miesięcy, z możliwością przedłużenia na kolejne miesiące. 17 marca 1994 roku Rada Narodowa uchwaliła — na wniosek lewicy postkomunistycznej — ustawę konstytucyjną o skróceniu kadencji parlamentu i wyznaczeniu terminu wyborów na 30 września — 1 października 1994 roku⁴³. Wiosną 1994 roku doszło do zjednoczenia dwóch grup secesjonistów z HZDS Sojuszu Demokratów oraz Alternatywy Politycznego Realizmu. Utworzyły partię centrowo-liberalną Unię Demokratyczną (DUS)⁴⁴.

W wyborach na przełomie września i października 1994 roku ponownie zwycięstwo odniosła HZDS, co stanowiło potwierdzenie jej najsilniejszej pozycji na słowackiej scenie politycznej (ok. 35% głosów)⁴⁵. Należy dodać, iż formalnie ugrupowanie Vladimira Mečiara brało udział w wyborach do Rady Narodowej w koalicji z Rolniczą Partią Słowacji (RSS). Na drugim miejscu znalazła się lewicowa koalicja Wspólny Wybór — skupiona wokół SDL, a tworzona przez mniejsze ugrupowania lewicowe — zdobyła około 10,4% głosów. Następne miejsce uzyskała koalicja ugrupowań węgierskich — około 10,2% głosów. Na czwartym miejscu ulokowała się chadecka partia Jana Czarnogurskyego — KDH (ok. 10,1%). Dopiero na piątym miejscu zna-

⁴¹ Zob. R. Morawiec, A. Gogolewska: *Słowacja. „Europa Środkowo-Wschodnia 1994—1995”* 1997, R. 4—5, s. 216.

⁴² Zob. *Słownik biograficzny Europy Środkowo-Wschodniej...*, s. 865.

⁴³ Zob. M. Szczepaniak: *Wybory parlamentarne na Słowacji (30 IX—1 X 1994 r.). W: Polska i państwa sąsiedzkie. Wybory parlamentarne i prezydenckie 1993—1995*. Red. S. Zydorowicz. Poznań 1997, s. 157.

⁴⁴ Zob. J. Lidák, M. Migalski: *Słowacja. W: Partie i systemy partyjne...*, (Red. M.M.), s. 38.

⁴⁵ Zob. J. Monar: *Od Mečiara do Mečiara*. „Wprost” 1994, nr 41.

lazło się ugrupowanie premiera Jozefa Moravčika — DUS, na które oddało swe głosy około 8,6% wyborców. Na kandydatów SNS głosowało 5,4%. Dużą niespodzianką był natomiast rezultat osiągnięty przez populistyczne Zrzeszenie Robotników Słowacji (ZRS), na które głosowało około 7,3% wyborców. Ugrupowanie to zostało założone przez byłego posła SDL Jana Luptáka, który nie zaakceptował centrolewicowego kursu obranego przez kierownictwo Partii Lewicy Demokratycznej⁴⁶.

Koalicję rządową utworzyły ostatecznie w grudniu 1994 roku Ruch na rzecz Demokratycznej Słowacji, Słowacka Partia Narodowa oraz — po pewnych wahaniach — Zrzeszenie Robotników Słowacji. Na podstawie uzgodnień koalicyjnych 12 tek w 18-osobowym gabinecie otrzymali przedstawiciele HZDS, 4 — członkowie ZRS, natomiast 2 — SNS. Programowo koalicja nie była zbyt spójna. W trzech najważniejszych kwestiach: integracji europejskiej, praw mniejszości narodowych oraz prywatyzacji — stanowiska poszczególnych ugrupowań znacznie się różniły. Ponadto kolejną cechą charakterystyczną nowego gabinetu było stosunkowo liczne grono słabo znanych polityków. Nowy rząd został zaprzysiężony 13 grudnia 1994 roku przez Prezydenta Republiki⁴⁷.

Do trzeciej alternacji władzy doszło w wyniku wyborów do Rady Narodowej we wrześniu 1998 roku. Wybory minimalnie wygrał HZDS, który uzyskał 27% głosów (43 mandaty). Drugim ugrupowaniem okazała się Słowacka Koalicja Demokratyczna (SDK) pod przewodnictwem Mikulaša Dzurindy (26,33% oraz 42 mandaty)⁴⁸. Na sukces SDK złożyło się uzyskanie 17 mandatów przez Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny (KDH) oraz 15 przez liberalną DUS. Na kolejnym miejscu ulokowała się Słowacka Lewica Demokratyczna (SDL), na której listy oddało głos ponad 14,6% wyborców (23 mandaty). Czwarte miejsce uzyskało ugrupowanie mniejszości węgierskiej — SMK — 9,1% poparcia oraz 15 mandatów. Słowacką Partię Narodową (SNS) Jana Sloty poparło 9% wyborców (14 mandatów). Ostatnim ugrupowaniem, które zdobyło mandaty w parlamencie, była Partia Porozumienia Obywatelskiego założona przez ówczesnego burmistrza Koszyc — Rudolfa Szustera. Oddało na nią głos ponad 8% wyborców, co dało 13 mandatów⁴⁹.

Do czwartej alternacji władzy doszło latem 2006 roku. W kampanii wyborczej walka o zwycięstwo toczyła się tym razem bez HZDS trzykrotnego premiera V. Mečiara. Choć ugrupowanie dawnego premiera wciąż

⁴⁶ Zob. L. Kopeček: *System partyjny Słowacji*. W: *Partie i systemy partyjne Europy Środkowej*. Red. A. Antoszewski, P. Fiala, R. Herbut, J. Sroka. Wrocław 2003, s. 181.

⁴⁷ Zob. R. Morawiec, A. Gogolewska: *Słowacja...*, s. 217.

⁴⁸ Zob. M. Graczyk: *Historyczna zmiana*. „Wprost” 1998, nr 40; A. Górski: *Król Ubu-dubu*. „Polityka” 1998, nr 40.

⁴⁹ Zob. M. Barański: *Słowacja*. W: *Systemy polityczne państw Europy Środkowej i Wschodniej*. Red. M. Barański. Katowice 2004, s. 225.

może liczyć na głosy kilkunastu procent słowackich wyborców, to zdaniem Martina Slosiarika, analityka centrum badania opinii publicznej Focus, konsekwentny spadek popularności pokazuje, że czasy słowackiego populizmu, którego symbolem w latach dziewięćdziesiątych XX wieku był Vladimír Mečiar i jego Ruch, już się skończyły. Na HZDS — w opinii analityka Focus — oddawali swój głos ludzie starsi, młode pokolenie wybierało inne ugrupowania. Na czele sondaży od kilkunastu miesięcy byli socjaldemokraci z ugrupowania Smer — Socjaldemokracja⁵⁰. Powstało ono w 2005 roku z połączenia populistyczno-lewicowej partii Kierunek (Smer) Roberta Fico i nielicznych drobniejszych ugrupowań centrolewicowych, kończąc w ten sposób kilkuletni okres rozbitcia słowackiej centrolewicy. Obserwatorzy oceniali kampanię wyborczą jako najnudniejszą w historii niezależnej Republiki. „Nikt nie wyciągał żadnych afer, nie pojawiały się oskarżenia polityków o pedofilię czy kontakty z przestępcami. Nikt nie straszył dyżurnym czarnym charakterem — byłym premierem Vladimírem Mečiarom”⁵¹. Wybory z czerwca 2006 roku stały się swoistym plebiscytem za kontynuowaniem liberalnych reform gospodarczych rządu M. Dzurindy lub za socjaldemokratycznym przełomem w polityce rządu. Lider Smer Robert Fico odmawiał używania słowa „reformy”. Rząd — w jego opinii — przeprowadził kilka eksperymentów liberalnych, których koszty ponoszą zwykli obywatele. Przywódca obozu centrolewicowego obiecywał przywrócenie podatku progresywnego (w miejsce liniowego), głosił hasła konieczności zatrzymania prywatyzacji, likwidacji opłat w publicznej służbie zdrowia oraz wycofania wojsk z Iraku. Na konwencjach wyborczych pokazywał się z lewicowym premierem Czech Jiřim Paroubkiem, który przekonywał Słowaków, że można osiągnąć wysoki wzrost gospodarczy bez dotkliwych reform liberalnych⁵².

Przebieg kampanii przełożył się na niezbyt wysoką frekwencję wyborczą. Wyraźne zwycięstwo odniosła Socjaldemokracja — Smer, która zdobyła 1/3 mandatów parlamentarnych (50). Dalsze miejsca zajęły: ugrupowanie ustępującego premiera M. Dzurindy SDKU (31 miejsc); partia mniejszości węgierskiej SMK (20 miejsc); nacjonalistyczna SNS (20 mandatów); ludowo-populistyczna HZDS byłego premiera Vladimíra Mečiara (15 mandatów) oraz chadeckie KDĽ (14 miejsc). Wkrótce po wyborach prezydent Ivan Gašparovič powierzył misję utworzenia gabinetu liderowi Smer Robertowi Fico. Umowę koalicyjną podpisały: Smer, HZDS oraz SNS — partie mniej

⁵⁰ Zob. *Populiści dawnego premiera Vladimíra Mečiara tracą grunt pod nogami. Socjaldemokraci dystansują ich o dwie długości*. „Dziennik” z 22—23 kwietnia 2006.

⁵¹ Zob. P. Manowiecki: *Słowacja: populiści kontra liberalowie*. „Gazeta Wyborcza” z 16 czerwca 2006.

⁵² Zob. *Ibidem*; J. Giziński: *Populizm pod Tatrami*. „Newsweek Polska” 2006, nr 26; T. Maćkowiak: *Sztukmistrz Fico*. „Polityka” 2006, nr 35.

lub bardziej odwołujące się do nastrojów nacjonalistycznych oraz występujące z krytyką reform rynkowych. Warunkiem postawionym przez premiera R. Fico, na który pozostali liderzy koalicyjni przystali, było pozostawienie poza rządem obu bardzo kontrowersyjnych polityków — Jana Sloty (lider narodowców) oraz Vladimira Mečiar. Pierwsze miesiące nowego rządu świadczyły o tym, że nie należy się spodziewać zapowiadanej w kampanii radykalnej zmiany dotychczasowej polityki i zahamowania reform gospodarczych. W praktyce nowy gabinet nie podjął głębszych modyfikacji gospodarczych dokonań swoich poprzedników⁵³.

W **Słowenii** alternacja władzy przez wybory do Zgromadzenia Państwowego dokonała się trzykrotnie (w kwietniu 1990 r., październiku 2004 r. oraz wrześniu 2008 r.)⁵⁴.

Przełom polityczny nastąpił we wrześniu 1989 roku, gdy Skupština Słowenii znowelizowała Konstytucję Słowenii. Wprowadzono wówczas zasadę pluralizmu politycznego (poprawka nr 45)⁵⁵. W konsekwencji, z początkiem 1990 roku na słoweńskiej scenie politycznej stanęły nowe ugrupowania. Były to: Partia Liberalno-Demokratyczna (Liberalnodemokratska Stranka — LDS) i Partia Socjalistyczna Słowenii (Socjalisticka Stranka Slovenije — SSS). Powstały również ugrupowania centroprawicowe, odwołujące się do haseł narodowych — Słoweńska Partia Ludowa (Slovenska Ljudska Stranka — SLS) oraz Socjaldemokratyczna Partia Słowenii (Socialdemokratska Stranka Slovenije — SDSS)⁵⁶.

Pierwsze wolne wybory parlamentarne odbyły się w Słowenii 8 kwietnia 1990 roku. Główna rywalizacja wyborcza miała miejsce między centroprawicową koalicją DEMOS a ugrupowaniami postkomunistycznymi⁵⁷. Wygrała je koalicja sześciu partii centroprawicowych znana jako Demokratyczna Słoweńska Opozycja (DEMOS), uzyskując około 55% głosów. Premierem pierwszego niekomunistycznego rządu po 1945 roku został lider chadecji Lojze Peterle.

⁵³ Zob. *Sytuacja wewnętrzna w krajach postkomunistycznych Europy i Azji oraz ich polityka międzynarodowa w latach 2006—2007*. Red. J.M. Fiszer. Warszawa 2007, s. 34.

⁵⁴ Zob. J. Gow: *Slovenia and the Slovenes. A Small State and the New Europe*. London 2000, s. 155 i n.; P. Mikuli: *System konstytucyjny Słowenii*. Warszawa 2004, s. 16 i n.; J. Wiatr: *Słowenia — przykład udanej transformacji*. Warszawa 1998, s. 9 i n.

⁵⁵ Por. S. Patyra: *Republika Słowenii*. W: *Ustroje państw współczesnych*. T. 2. Red. E. Gdulewicz. Lublin 2003, s. 230 i n.; K. Krysieniel: *Słowenia*. W: *Systemy polityczne państw Europy Środkowej i Wschodniej...*, (Red. M.B.), s. 232; W. Sokół, B. Grylak: *System polityczny Słowenii*. W: *Systemy polityczne...*, (Red. W.S., M.Ż.), s. 516.

⁵⁶ Por. *Independent Slovenia: Origins, Movements, Prospects*. Eds. J. Benderly and E. Kraft. Macmillan 1996, s. 186 i n.

⁵⁷ Por. J. Prunk: *A Brief History of Slovenia*. Ljubljana 1994, s. 77 i n.; *New Political Parties of Eastern Europe and the Soviet Union*. Ed. B. Szajkowski. Harlow, Essex 1991, s. 359.

Następne trzy elekcje parlamentarne (1992, 1996 oraz 2000) wygrywali socjalliberałowie z Liberalnej Demokracji Słowenii (Liberalni Demokrati Slovenije — LDS) (uzyskując od 23% do 36% głosów), tworząc kolejne gabinety rządowe pod przewodnictwem Janeza Drnovška (pięć rządów w latach 1992—2002) oraz Antona Ropa (gabinet w latach 2002—2004)⁵⁸.

Druga zmiana elity rządzącej nastąpiła w wyniku wyborów w październiku 2004 roku. Wybory do Zgromadzenia Państwowego wygrała (zdobywając ok. 29% głosów) centroprawicowa Demokratyczna Partia Słowenii (Slovenska Demokratska Stranka — SDS), a jej lider Janez Janša sformował nowy rząd, opierając się na centroprawicowej koalicji w parlamencie. Dotychczasowe ugrupowanie rządzące — LDS zajmuje od listopada 2004 roku miejsce w opozycji parlamentarnej⁵⁹.

Do kolejnej alternacji władzy doszło we wrześniu 2008 roku. Zwycięstwo w wyborach do parlamentu odniosła centrolewicowa partia — Socjalni Demokrati (SD) kierowana przez Boruta Pahora, uzyskując ponad 30% głosów (29 mandatów na 90). Cały blok lewicowy, który oprócz SD współtworzyli LDS oraz Zares, uzyskał 43 mandaty⁶⁰. 7 listopada 2008 roku Zgromadzenie Państwowe zatwierdziło kandydaturę lidera SD Boruta Pahora na urząd premiera. Koalicję rządową współtworzyli: Socjalni Demokrati, centrolewicowe ugrupowania Zares i LDS oraz centrowy DeSUS⁶¹.

Do pierwszej alternacji władzy **na Węgrzech** doszło wiosną 1990 roku. Zasadnicza walka wyborcza toczyła się pomiędzy socjalliberalnym Związkiem Wolnych Demokratów (SzDSz) a konserwatywno-ludowym Węgierskim Forum Demokratycznym (MDF). Jest charakterystyczne dla przemian węgierskich, iż dotychczas działająca partia komunistyczna nie odegrała kluczowej roli w elekcji parlamentarnej. Dodatkowo należy wspomnieć, iż z Węgierskiej Socjalistycznej Partii Robotniczej (MSzMP) wyłoniły się jesienią 1989 roku dwa ugrupowania — reformatorzy utworzyli Węgierską Partię Socjalistyczną (MSzP), natomiast partyjni konserwatyści pozostali przy dotychczasowym szyldzie⁶². Do Zgromadzenia Krajowego dostało się jedynie 6 partii politycznych, co stanowiło ważną weryfikację na scenie politycznej. Najwięcej głosów zebrało MDF, a SzDSz znalazł się tuż za nim (odpowiednio: 24,7% oraz 21,4%). Socjaliści oraz Związek Młodych Demokratów (FIDESZ) osiągnęli rezultaty przewidywane przez sondaże (odpowiednio:

⁵⁸ Należy dodać, iż dwukrotnie alternacja władzy dokonywała się w Słowenii na skutek przegłosowania konstruktywnego wotum nieufności w parlamencie (w kwietniu 1992 r. oraz maju 2000 r.).

⁵⁹ Zob. *Porażka premiera Ropa*. „Rzeczpospolita” z 4 października 2004 r.

⁶⁰ Zob. *Zwycięstwo partii lewicowych w Słowenii*. „BEST — OSW” 2008, nr 30.

⁶¹ Zob. *Lewicowy rząd w Słowenii*. „BEST — OSW” 2008, nr 37.

⁶² Por. M. Szczepaniak, S. Zyborowicz: *Przebudowa ustroju politycznego na Węgrzech i w Czechosłowacji*, Poznań 1995, s. 24 i n.

10,9% oraz 8,9%). Największą niespodzianką był słaby wynik Partii Drobnych Rolników (FGKP) — 11,7% i nikłe wpływy socjaldemokratów (3,6%) oraz chadeków z KNDP — (6,5%)⁶³. Centroprawicowy rząd utworzyły trzy ugrupowania: MDF, FGKP oraz KNDP pod przewodnictwem lidera Forum Demokratycznego Jozsefa Antalla. Jak zauważa Piotr Wandycz⁶⁴, tradycyjna dychotomia: mieszczańsko-populistyczna, czyli liberalny Budapeszt kontra konserwatywna prowincja, znowu zaistniała na węgierskiej scenie politycznej.

Do drugiej alternacji władzy doszło latem 1994 roku. Na listy MSzP oddano ponad 33% głosów, co dało 209 mandatów (na 386). Zarówno rozmiar sukcesu socjalistów, jak i fakt postkomunistycznego rodowodu sprawiły, iż wyniki elekcji stały się przedmiotem wielu analiz, w których próbowano wyjaśnić zwrot elektoratu na lewo. Dość często wskazywano na rozczarowanie rezultatami reform gospodarczych oraz niezadowolenie ze spadku poziomu życia i poczucia bezpieczeństwa socjalnego⁶⁵. Jak wykazały badania socjologiczne, największy przyrost poparcia dla węgierskich socjalistów nastąpił wśród: osób o postawach antyprywatyzacyjnych, uczestniczących rzadko lub nieuczestniczących wcale w praktykach religijnych, nastawionych egalitarnie (zwolenników równych dochodów), pracowników umysłowych legitymujących się zarówno wyższym, jak i średnim wykształceniem⁶⁶. Mimo oczywistego zwycięstwa politycy MSzP zdecydowali się na utworzenie koalicji z liberalnym SzDSz (ok. 19% głosów i 69 mandatów). Koalicja ugrupowania postkomunistycznego i zrzeszającego większość liberalnej opozycji demokratycznej uwiarygodniała nowy rząd zarówno w kraju, jak i za granicą. Na czele gabinetu stanął Gyula Horn, lider socjalistów, ostatni komunistyczny szef dyplomacji, który zasłynął z otwarcia granicy z Austrią⁶⁷.

Do kolejnej alternacji władzy doszło wiosną 1998 roku. Wybory do Zgromadzenia Krajowego stały się starciem dwu bloków: socjalliberalnego skupionego wokół partii dotychczasowej koalicji: socjalistów i Wolnych Demokratów oraz konserwatywno-ludowego skupionego wokół FIDESZ oraz części MDF. Lider FIDESZ Viktor Orban rzucił nośne hasło wyborcze:

⁶³ Zob. A. Kőrösényi: *Węgierskie wybory parlamentarne. Rok 1990*. W: *Wybory i narodziny demokracji w Europie Środkowej i Wschodniej*. Red. J. Raciborski. Warszawa 1991, s. 60 i n.

⁶⁴ Zob. P.S. Wandycz: *Cena wolności*. Kraków 2003, s. 388.

⁶⁵ Zob. K. Sobolewska-Myślik: *Partie i systemy partyjne Europy Środkowej po 1989 roku*. Kraków 1999, s. 228.

⁶⁶ Zob. R. Markowski, G. Toka: *Zwrot na lewo w Polsce i na Węgrzech. Pięć lat po upadku komunizmu*. W: *Wybory parlamentarne 1991 i 1993 a polska scena polityczna*. Red. S. Gebethner. Warszawa 1995, s. 211.

⁶⁷ L. Gy. Tóth: *Postkomunistyczna koalicja rządowa na Węgrzech*. W: *Janusowe oblicze transformacji na Węgrzech. 1990—1998*. Red. M. Schmidt, L. Gy. Tóth. Warszawa 2001, s. 414 i n.

„Pragniemy więcej niż zwycięstwa wyborczego, a mniej niż zmiany systemu” Polityk deklarował zerwanie z dotychczasowym stylem sprawowania władzy, rozliczenie systemu komunistycznego, głęboką wymianę elit opinio-twórczych i politycznych⁶⁸. Zwycięzcą wyborów przeprowadzonych 10 i 24 maja 1998 roku okazał się Związek Młodych Demokratów, który wprowadził do parlamentu 148 deputowanych. Socjaliści wprowadzili do parlamentu 134 przedstawicieli, Partia Drobnych Rolników — 48, a SzDSz — 24. Sprzymierzony z FIDESZ MDF objął 17 mandatów, a nacjonalistyczna partia MIEF — 14⁶⁹. Gabinet utworzył lider FIDESZ Viktor Orban, a współtworzyli go ministrowie z trzech ugrupowań politycznych: FIDESZ, MDF oraz FGKP. Premier zapowiedział w *exposé* zamiar dogonienia Europy pod względem zamożności za dwadzieścia pięć lat⁷⁰.

Do czwartej alternacji władzy doszło w kwietniu 2002 roku. Jak przed czterema laty główna rywalizacja polityczna miała miejsce pomiędzy dwoma obozami: konserwatywno-ludowym skupionym wokół FIDESZ oraz socjalliberalnym zorganizowanym wokół socjalistów i SzDSz⁷¹. Poparcie dla obu bloków wyborczych w sondażach było wyrównane⁷². Najwięcej mandatów uzyskał FIDESZ tworzący koalicję z MDF — 188. Socjaliści wprowadzili o 10 deputowanych mniej — 178. W tej sytuacji kluczowa stała się pozycja 20 deputowanych ze Związku Wolnych Demokratów⁷³. Socjaliści deklarowali, że jedynego koalicyjnego partnera widzą w SzDSz. Podobne stanowisko zajmowali Wolni Demokraci. Należy zwrócić uwagę na to, iż sytuacja ukształtowała się odmiennie niż przed ośmiu laty. Wówczas socjaliści dysponowali większością mandatów i zdecydowali się na utworzenie koalicji nadwyżkowej. W 2002 roku bez poparcia SzDSz rząd centrolewicowy by nie powstał⁷⁴. Wybory w kwietniu 2006 roku przedłużyły mandat rządowy socjalistom oraz koalicyjnemu SzDSz.

Do piątej alternacji władzy doszło w rezultacie wyborów do Zgromadzenia Krajowego przeprowadzonych 11 i 25 kwietnia 2010 roku. Zdecydowane zwycięstwo odniósł w nich FIDESZ, zdobywając 263 mandaty (na 386). Do parlamentu weszli jeszcze przedstawiciele trzech ugrupowań — socjalistów

⁶⁸ Zob. B. Góralczyk: *Węgierski pakiet*. Warszawa 2000, s. 172 i n.

⁶⁹ B. Dziemidok-Olszewska: *System polityczny Węgier*. W: *Systemy polityczne...*, (Red. W.S., M.Ż.), s. 588.

⁷⁰ Zob. M. Barwicka: *Dogonić Europę za 25 lat*. „Trybuna”, z 14 lipca 1998 roku.

⁷¹ Zob. P. Sula: *System partyjny Republiki Węgierskiej*. Wrocław 2005, s. 141.

⁷² Zob. T. Olszański: *Schab ze wstążką*, „Polityka” 2002, nr 14.

⁷³ Zob. L. Benda: *System partyjny Węgier*. W: *Partie i systemy partyjne...*, (Red. M.M.), s. 103.

⁷⁴ Zob. R. Głajcar: *Węgry*. W: *Partie i systemy partyjne państw Europy Środkowej i Wschodniej...*, (Red. A.A., P.F., R.H., J.S.), s. 76.

(59 mandatów) oraz nacjonalistycznego ugrupowania Jobbik (Ruch na rzecz Lepszych Węgier) — 47 mandatów. 16 deputowanych wprowadziła niekonwencjonalna partia zielonych — Polityka Może Być Inna (LMP) a jeden mandat zdobył kandydat niezależny⁷⁵.

Alternacja władzy jest jednym z elementów systemu demokratycznego. Zamiana partii rządzących zapewnia udział we władzy głównych ugrupowań politycznych oraz korektę polityki społeczno-gospodarczej zgodnie z wolą wyborców. Stanowi także metodę rozwiązywania kryzysów politycznych (*vide*: Czechy 1998, Słowacja 1994, Bułgaria 1994 oraz 1997). Analizując zagadnienie alternacji władzy na przykładzie omawianych państw, można zauważyć, iż alternacja władzy wystąpiła we wszystkich omawianych przypadkach. Najdłużej we władzy uczestniczyła LDS w Słowenii (1992—2002), nieco krócej: MSzP na Węgrzech (2002—2010), CSSD w Czechach (1998—2006) czy NDSV w Bułgarii (2001—2009). Najstabilniejszy system partyjny występuje w Republice Czeskiej oraz na Węgrzech. O niestabilności systemu partyjnego w Bułgarii świadczy fakt, iż dwukrotnie wybory parlamentarne wygrywały ugrupowania nowe. Tak było w przypadku Narodowego Ruchu Symeon II (2001) oraz Obywateli na rzecz Demokratycznej Bułgarii (2009). Także na Słowacji kilkakrotnie do Rady Narodowej dostawały się ugrupowania nowe: casus SOP w 1998, ANO w 2002 czy Smer w 2002.

⁷⁵ Zob. K. Sikorski: *Węgierscy wyborcy powierzają los państwa partiom prawicowym*. „Polska. The Times” z 26 kwietnia 2010 r.; *Węgierski Fidesz sięga po wszystko*. „Dziennik. Gazeta Prawna” z 26 kwietnia 2010 r.